

модії між диспетчерами суміжних зон; пасивне управління повітряним рухом; втрата контролю за повітряними суднами.

Діяльність диспетчерів УПР характеризується складністю прийняття рішення у непередбачуваних ситуаціях, які виникають у повітряному просторі; дефіцитом часу при прийнятті відповідального рішення; високим рівнем емоційної напруженості та виникненням стресових ситуацій; при роботі у переважно інформаційному полі чи за умов обмеженої кількості інформації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аналіз рівня безпеки польотів та виявлення потенційних факторів аварійності з цивільними повітряними суднами за 9 місяців 2012р./ [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://www.avia.gov.ua/uploads/documents/8565.pdf>.

2. Биковцев І.С. Безпека польотів та організація повітряного руху / І.С. Биковцев, В.С. Дем'янчук, В.О. Клименко, Е.В. Майкова та ін. . – К.: ДП ОПР, 2009. – 424 с.

3. Контроль факторов угрозы и ошибок (КУО) при управлении воздушным движением. Циркуляр ICAO Cir. 314 AN/178.-Монреаль: ICAO.

4. Людський фактор у системі організації повітряного руху / Авторський колектив: І.С. Биковцев, В.М. Гладков, В.С. Дем'янчук, В.О. Клименко, Е.В. Майкова, А.Г. Матвієнко, А.О. Петрашевський, Ю.А. Чередніченко, Ю.М. Юр'єв, О.І. Яковлев. – К.: ДП ОПР, 2009. – 440 с.

5. Майоров А.В. Расследование авиационных происшествий и инцидентов. М. : МГТУГА, 2003, Ч.1. – 141с.

6. Овчаров В. Е. Человеческий фактор в авиационных происшествиях / В. Е. Овчаров – М. : ООО „Полиграф”, 2005. – 80 с.

7. Онуфраш А. І. Психофизиологические причины нарушений взаимодействия между диспетчерами УВД и экипажами воздушных судов / А. І. Онуфраш // Психофизиологические и эргономические аспекты труда диспетчеров УВД [Редкол.: Р.В. Сакач (отв.ред.)]. – М. : ГосНИИГА, 1982. – С. 66-71.

8. Харченко В.П., Автоматизація процесів професійного відбору авіаційного персоналу цивільної авіації / В.П. Харченко, Ю.В. Чинченко // Аерокосмічні системи моніторингу та керування. Вісник НАУ. 2006. №2. с.30-37. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://er.nau.edu.ua/jspui/bitstream/NAU/1000/1/1322-4446-1-SM.pdf>.

УДК 15.9:343.95

Грищенко М.В., к. юридич. н., ст. наук. співр., викладач кафедри прикладної психології НУЦЗУ

ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА КІНО-, ВИДЕО- ПРОДУКЦІЇ ПОРНОГРАФІЧНОГО ЗМІСТУ

У статті розглядаються основні напрямки проведення психологічної експертизи кінопродукції порнографічного змісту. Детально розглядаються офіційні та науково-психологічні відмінності порнографії. Аналізуються вікові обмеження, прийняті в Системі рейтингів української кіноасоціації, а також більш детальні обмеження вироблені у практиці проведення експертиз.

Ключові слова: психологічна експертиза, порнографія, еротика, Система рейтингів української кіноасоціації, захист суспільної моральності.

В статті розглядаються основні напрямки проведення психологічної експертизи кінопродукції порнографічного змісту. Детально розглядаються офіційні та науково-психологічні відмінності порнографії. Аналізуються вікові обмеження, встановлені в Системі рейтингів української кіноасоціації, а також більш детальні обмеження, встановлені в практиці проведення експертиз.

Ключевые слова: психологическая экспертиза, порнография, эротика, Система рейтингов украинской киноассоциации, защита общественной моральности.

Постановка проблеми. Кінематограф є одним з найважливіших і найпопулярніших видів мистецтва, який здійснює великий вплив на життя людини. У сучасному світі існують фільми різних жанрів і напрямків. Історичні, документальні, навчальні фільми відтворюють історію, розповідають про важливі наукові дослідження та відкриття, сприяє розвитку освіти. Кіно формує світогляд людини, збагачує його духовно, насичує корисною інформацією. Існує і психологічний вплив кінематографа на людину, адже під його впливом може виникати різноманітна гамма неповторних почуттів. Фільм або серіал може викликати посмішку або сльози, радість чи смуток, емоційне збудження або відчуття душевного спокою. У сучасному світі на телебаченні виходить велика кількість кінофільмів різних жанрів з безліччю сюжетів, наповнених сценами порнографії, насильства та через це робить сильний негативний вплив на уявлення людей, що проявляється в «поклонінні» певним героям, копіюванню їх поведінки в реальному житті, заснованому на сюжетних подіях тих чи інших фільмів. Окремо знаходяться, порнографічні фільми, які мають досить багато негативних сторін. Так до основних негативних сторін порнографії можна віднести наступні: формування образу жінки як іграшки для сексу; повна деградація та зникнення традиційних сімейних цінностей; збільшення числа злочинів на сексуальному ґрунті; появи більшої кількості людей, які вступають в безладні статеві зв'язки з багатьма партнерами; поширення розпусти, блуду і сексуальних збочень; поширення нимфоманії; поширення садомазохізму; поширення гомосексуалізму; зниження потенції у чоловіків; зниження розумових здібностей; спотворення поняття сексуальності; поширення жінконеадекватності.

Особливе занепокоєння викликає молодіжна аудиторія, так як вона є більш схильною до деструктивного впливу. Порнографія досить сильно впливає на психіку підлітків, руйнуючи поняття сексуальності і позбавляючи людину можливості будувати повноцінні відносини. Порнографічні фільми показують, свого роду «героїв», у яких немає ніяких цінностей і єдине, що вони вміють, так це злягатися всюди й з ким завгодно. У недосвідчених підлітків, після перегляду подібних фільмів, складається хибне уявлення про секс, так як порнографія змушує їх думати, що секс - це те, чим можна займатися в будь-який час, в будь-якому місці, з будь-якою людиною і без будь-яких наслідків.

Викладені обставини є основною причиною необхідності проведення психологічної експертизи кінофільмів і встановлення відповідних вікових обмежень.

Метою статті є аналіз проблем відокремлення порнографічних творів від іншої кінопродукції у процесі проведення психологічної експертизи.

Виклад основного матеріалу. В основному експертне дослідження, проводиться з метою виявити чи є в поданих на експертизу зразках:

- елементи насильства, жорстокості і порнографії;
- заклики до расової нетерпимості, відкритої непокори законної влади, повалення існуючого ладу;
- визначення вікових обмежень (віковий ценз);
- експертиза відео-, аудіо- записів або інших носіїв інформації слідчих дій.

Правова оцінка даного явища міститься в ряді статей Кримінального кодексу України. Разом з тим правова оцінка по конкретних складах попередньо потребує професійної психологічної оцінки, де в процесі спеціального дослідження експерт формулює чіткі відповіді на питання: що це за явище, і що вважати таким, наскільки воно небезпечне? Юрист може дати визначення порнографії, записане в законі, однак не має права встановлювати наявність порнографії в спірному предметі. Для визначення, чи є об'єкт порнографічним або містить елементи порнографії, запрошується експерт, що володіє необхідними знаннями в галузі соціальних і культурних наук. Кримінальні справи про нелегітимному виготовленню та розповсюдженню або рекламуванню матеріалів і предметів порнографічного змісту і кримінальні справи про розбещення малолітніх на практиці вирішуються шляхом проведення психолого-культурологічної або психолого-мистецтвознавчої експертизи, проте можуть проводитися і в рамках виключно психологічної експертизи. Даний вид експертизи також виявляє пропаганду різноманітного роду статевої перверсії гомосексуалізму, педофілії, зоофілії, проституції, сексуального насильства.

При оцінці зразків представлених на експертизу експерт оперує таким поняттям як художня цінність. Художня цінність – це характеристика художнього образу, яка полягає в можливості його віднесення, як до сфери соціально-культурних цінностей, так і до сфери особистісних цінностей, ідеальних можливостей людського буття. В еротичному мистецтві зміст превалює над формою, що і виступає однією з умов існування його художньої цінності. У порнографії форма превалює над змістом. Соціально-культурні цінності, компоненти та особистісні смисли повністю відсутні в порнографічній продукції, що і позбавляє її художньої цінності.

Термін «порнографія» в сучасному поданні науки і культури є дискусійним. Під порнографією прийнято розуміти форму зображення явищ, які відносяться до статевого життя і сексуальній сфері, а також характеризуються значною натуралістичністю і цинізмом в зображенні сексуальних відносин. Риси порнографії: нарочите перебільшення, спотворення загальних планів, що імітують оргазм шляхом характерних тіло рухів, брутальних жестів, надривних звуків і стогонів, що прагнуть викликати реакцію фізіологічного порядку. Важлива не просто дзеркальність, але перебільшена дзеркальність, яка робить предмет не тільки перебільшеним, але часто примітивним. Форма супернатуралізму, що має узагальнені принципи твору, в даному випадку переслідує єдину мету: перебільшити реальність з метою зміни нормального репродуктивного бачення, що є одним з найбільш характерних ознак порнографії.

Основні завдання психологічної експертизи полягають у встановленні особливостей характеру змісту друкованих видань, кіно-, відео- матеріалів; визначенні цільової аудиторії; виявленні форм, методів, засобів поширення і рекламування матеріалів порнографічного змісту, а також прогнозування соціального ефекту розповсюдження та рекламування порноматеріалів.

Правові основи захисту суспільства від розповсюдження продукції, що негативно впливає на суспільну мораль, зокрема порнографії закріплені в Законі України «Про захист суспільної моралі» [1]. Згідно ст. 1 Закону – порнографія – вульгарно-натуралістична, цинічна, непристойна фіксація статевих актів, самоцільна, спеціальна демонстрація геніталій, антиетичних сцен статевого акту, сексуальних збочень, зарисовок з натури, які не відповідають моральним критеріям, ображають честь і гідність людини, спонукаючи негідні інстинкти.

Національною експертною комісією України з питань захисту суспільної моралі затверджені офіційні критерії порнографії в Україні [2]. Критерії віднесення аудіовізуальної та іншої продукції, в тому числі реклами, а також переданих та отриманих по комунікаційних лініях повідомлень та матеріалів до розряду порнографічної або еротичної продукції.

Формальні і змістовні ознаки порнографії:

1. Анонімність творців, відсутність списку виконавців, використання псевдонімів.

2. Відсутність у творі сюжету, інтриги.

3. Відсутність творчої концепції та художніх принципів побудови твору.

4. Однозначність інтерпретації зображуваних сцен.

5. Персонажі є лише символами статі, позбавлені індивідуальності, позбавлені характеру.

6. Основне місце та / або час твору відведені демонстрації або описанню в натуралістичній формі фізіології злягання, демонстрація чого і є головною метою даного виробу.

7. Грубий натуралізм у зображенні або описанні статевих дій.

8. Цілеспрямоване і цинічне підсилення еротичного впливу сексуально-відвертого матеріалу на глядача за допомогою деталізації зображення з метою створення умов для докладного розглядання і смакування всього процесу.

9. Деталізована розробка та переважне використання великого плану, направленого освітлення, прямих ракурсів зйомки при показі сцен статевого акту.

До критеріїв порнографії відноситься:

1) натуралістична, самоцільна демонстрація статевих органів, природного та протиприродного статевого акту (повністю або частково введення статевих членів в піхву, в ротову порожнину, анус, між грудних залоз, промежину, між притиснутих стегон, під пахву, захоплення долонею руки (рук), в контакті з іншими частинами тіла тощо), сексуальних і сексуально-генітальних дій, у тому числі з використанням будь-яких предметів, з фізіологічними та анатомічними подробицями;

2) демонстрація деталізації та смакування акту статевих насильств, в якому присутня візуальне взаємодія геніталій, демонстрація статевих органів, глумління над статевими органами;

3) зображення (демонстрація) сексуальних девіацій: статевого акту групи осіб з повною або фрагментарною, частковою демонстрацією взаємодії геніталій, сексу людини (людей) з твариною (тваринами) і т.д., зображення (демонстрація) сексуальних дій садистською, мазохістською або садомазохістською спрямованості, у тому числі з використанням допоміжних предметів і пристроїв (наручників, нашійників, масок, ланцюгів, затисків, вірьовок, гарячих речовин тощо), введенням у статеві шляхи та пряму кишку сторонніх предметів, медичних інструментів, зображення (демонстрація) статевих актів з особами, що мають явні ознаки інвалідності, вад і аномалій розвитку, явно страждають на соматичні та (або) психічними захворюваннями, зображення (демонстрація) у ближньому ракурсі орально-генітальних та орально-анальних контактів (феліяції, кунілінгуса, ріммінга), зображення (демонстрація) статевих актів з використанням продукції сексуального характеру, зображення (демонстрація) мастурбації тощо;

4) зображення, демонстрація або опис процесу розбещення дітей;

5) створення порнографії за участю дітей (дитячої порнографії):

використання дітей, або образу дітей у створенні будь-якої продукції сексуального чи еротичного характеру;

зображення (демонстрація) напівголих, оголених дітей (або таких осіб, які типізовані як діти) в еротичному контексті;

самоцільна демонстрація (або часткова демонстрація) статевих органів дітьми (або таких особами, які типізовані як діти);

зображення (демонстрація) будь-яких сексуальних дій з дітьми (або таких осіб, які типізовані як діти) або імітації таких дій;

зображення (демонстрація) будь-яких сексуальних дій за участю дітей дітьми (або таких осіб, які типізовані як діти) або імітації таких дій;

зображення (демонстрація) будь-яких сексуальних дій дітей з продукцією сексуального характеру та іншими предметами, використовуваними з метою сексуального збудження або для сексуального задоволення;

б) персонажі діють як знеособлені представники статі, не мають характеру й особистості, які замінені статевим темпераментом, зведені до зовнішності та / або грубо типізовані;

7) відсутність художньої цінності, та / або наукової, та / або навчальної мети створення матеріалів;

Крім офіційних критеріїв існують науково-психологічні відмінності порнографії від інших форм зображення явищ, що відносяться до сфери сексуального (наприклад, еротика, еротичне мистецтво), це полягає в тому, що:

порнографія аналітична, вона фіксує увагу споживача на геніталіях, маніпуляціях з геніталіями, статевому акті і його техніці;

зображення сексуального та сексуальності є в порнографії самоцільлю, що вихолощує з сексуального життя інші компоненти сексуальної поведінки (наприклад, естетичний, комунікативний та ін.);

в експертизі порнографії відсутній вираз особистісного сенсу сексуальної поведінки;

порнографія орієнтована на стимуляцію сексуального збудження; останнє досягається за рахунок однозначності зображення, створення умов

для однозначних, жорстко детермінованих інтерпретацій зображуваного;

□ порнографія експлуатує стандартні, стереотипні стимули, що знаходяться за межами соціально прийнятних форм сексуальної поведінки (груповий секс, статеві контакти з тваринами, садизм, гомосексуалізм);

□ порушення глибинних культурних приписів виступає як один з основних чинників виникнення статевого збудження;

□ порнографія зображує відчужені, дегуманізовані соціально або морально осуджувані форми статевого контакту;

□ переважне використання великого плану, прямих ракурсів зйомки при показі сцен статевого акту;

□ відсутність сюжету, або наявність псевдосюжету, що є формальною зв'язкою між демонстрацією статевого акту.

Типові питання, які виносяться на вирішення експерту:

1. Який зміст записів, представлених на експертизу?

2. Чи мають відеозаписи представлені на дослідження художню цінність, що не належать вони до категорії «порнографія»?

3. Який вплив даних записів на психіку людини?

В Україні 15 вересня 2003 року прийнята Система рейтингів Української кіноасоціації – це система оцінки змісту фільму чи іншої телепередачі (серіалів, деяких інших передач) телеканалом перед його показом і визначення найбільш підходящої віковій категорії для цього фільму [3]. Причина введення подібної маркування – не тільки проінформувати попередньо глядача про віковій категорії фільму (або батьків), але й запобігти показ еротики або жакхів по телебаченню в денний час. Що цікаво, вікову категорію фільму визначає телеканал за своїм розсудом, тому при показі того чи іншого фільму на двох різних каналах може стояти різне позначення. Відповідно до системи, для всіх трансльованих фільмів і програм створено обов'язкове маркування, за допомогою якого можна визначати вікову категорію фільму.

Будь-який фільм має отримати одну з трьох категорій – «загальнодоступна» (немає вікових обмежень), «перегляд неповнолітніх дозволений у присутності батьків або за їх дозволом» і «тільки для дорослих».

На рейтинг вказує що з'явився після початку передачі символ (у правому нижньому куті екрану) – зелене коло, жовтий трикутник чи червоний квадрат. Зелений коло може бути присутнім протягом трьох хвилин після початку передачі (або ж всю передачу), решта знаки – обов'язково всю передачу.

Знак «зелене коло» означає, що фільм можна дивитися глядачам будь-якого віку і вікових обмежень немає. У цю категорію входить більшість комедій, мультфільмів, також більшість передач (концерти, гумористичні передачі) і фільми для всієї родини. У цю категорію входять драми, бойовики, деякі трилери, містичні фільми за умови, що насильства, горе, страждання, смерть показуються зрозуміло і коректно. Допускається умовний показ сексу, жорстокості, насильства, вживання наркотиків без зайвого натуралізму. Фільми жакхів у цю категорію, як правило, не входять. Передачі цієї категорії можуть бути показані в будь-який час доби, проте все ж основний пік показу передач цієї категорії припадає на день, пізній ранок і ранній вечір. У цій категорії не допускається груба лексика, показ оголеного тіла, надмірне насиль-

ство, і покази сцен катастроф, які не піддаються обґрунтуванню для дитячого і підліткового віку.

Знак «жовтий трикутник» означає, що фільм або та чи інша передача для самостійного перегляду неповнолітнім не рекомендується з певних причин, тому перегляд цього фільму рекомендується неповнолітнім тільки з батьками. У цю категорію входить більшість бойовиків, трилерів, фільми жахів, багато еротичних фільмів, деякі мультфільми, багато драм і містичних фільмів. У цій категорії допускається демонстрація оголеного тіла, бійки, насильство (без надмірного кровопролиття), використання брутальних слів та ненормативної лексики, вживання наркотиків. Однак ступінь насильства у фільмах цієї категорії все-таки обмежений. Тому фільми цієї категорії є фільмами з обмеженнями, хоча в цих фільмах і може бути показана імітація сексуальних актів. Показ фільмів цієї категорії відбувається, як правило, ввечері (обмеження за часом ефіру 18.00-6.00), і для його перегляду необхідно присутність батьків. Багато фільмів цієї категорії показуються в нічний час доби.

Фільми зі знаком «червоний квадрат» призначені тільки для дорослих. До цієї категорії відносяться бойовики з високим ступенем насильства, деякі драми, що не піддаються поясненню неповнолітнім, трилери, фільми жахів, еротичні фільми, містика. У цих фільмах допускаються сексуальні акти, сцени жахів, насильство, вживання наркотиків і сцени асоціальної поведінки. Показ цих фільмів відбувається пізно ввечері та вночі – аж до раннього ранку. При появі на екрані цього знака ще не означає, що фільм відверто порнографічний або відверто небезпечний для перегляду. Це означає, що перегляд цього фільму неповнолітніми не рекомендується і містить рекомендації батькам не допускати своїх дітей до перегляду цього фільму, щоб уникнути порушення психіки. Тимчасове обмеження показу подібних фільмів в Україні прийнято з 23.00 до 6.00.

Причина введення подібного маркування є моментальне донесення інформації до кіноглядачів (або батьків) про вікову категорію фільму та запобігання показу еротики, сцен насильства чи жахів по телебаченню в денний час.

Особливе значення відіграє визначення вікових обмежень при проведенні психологічної експертизи. Теорія і практика психології виробила більш детальну вікову градацію подібної продукції.

1) до 6 років психологи й педагоги взагалі не рекомендують дітям перегляд телевізора (або максимальний перегляд повинен становити 15-20 хвилин в день). Завдяки копіюванню дій дорослих, наслідування поведінковим шаблонами та манері розмови після переглядів фільмів з еротичним, агресивним змістом і вживанням героями нецензурних і жаргонних фраз дитина вбере все як губка.

2) від 6 років і вище (так звана категорія 6+). До списку дозволених відеопродуктів додається перегляд сюжетів, де присутні короткочасні і ненатуралістическі епізоди насильства, нещасних випадків, аварій, катастроф без демонстрації великих або тривалих планів травм, каліцтв і рясної кровотечі; допустимі опису злочинів і злочинців, але з явним осудом до злочинної поведінки. Також дозволяється демонстрація поцілунків і обіймів, не мають на увазі сексуальні відносини.

3) від 12 лети вище (категорія 12+). У цьому віці психіка дитини ще нестійка, щоб адекватно сприймати інформацію, пов'язану з наркотиками, насильством та інформацію релігійно-окультної спрямованості. До 15 років, така інформація не зустрічає бар'єрів, і дитина сприймає все як абсолютну істину. І якщо сюжет про якісь культ буде зроблений з метою вербування неофітів, то аудиторія з 12 до 15 років перша попадеться на гачок, наприклад, секта Сім'я «Діти бога» (ще відома під назвами: «Сім'я любові», «Діти Бога», «Сім'я», «Християнська місія «Сім'я», «Союз незалежних місіонерських християнських громад «Сім'я») прославилася проституцією, розбещенням неповнолітніх, порнографією транслувала по державному телебаченню свою відеопродукцію для дітей під такими назвами, як «Кідді-Відді», «Горище скарбів». Дозволяється показувати дітям окультно-містичні практики або ритуали, що не представляють небезпеки для життя чи здоров'я людини і не пов'язані з жорстоким поводженням з тваринами. Можливо епізодичне згадка наркотичних засобів або психотропних речовин, що не носить інструктивного або провокуючого характеру і супроводжуване вказівкою на небезпеку їх вживання. Крім обіймів і поцілунків дозволяються непрямі натяки на сексуальні відносини між чоловіком і жінкою.

4) від 16 років і вище. Підліткам дозволено дивитися і сцени насильства і жорстокості, і докладні зображення «маніпуляцій зі зброєю», боєприпасами, вибуховими речовинами або вибуховими пристроями, супроводжувані застереженнями про необхідні заходи безпеки; дозволяються сюжети, де присутня ненормативна лексика; можливі опису або зображення, які передбачають, але не демонструють сексуальні відносини між чоловіком і жінкою.

5) від 18 років і вище сцени натуралізувати насильства дивитися також не рекомендується. Доведено, що для розвитку агресії достатньо всього лише регулярно спостерігати акти насильства. А у підлітків і зовсім молодих людей рівень збудження та агресії підвищується практично відразу.

Підсумовуючи, слід додати, що проведення психологічних експертиз кіно-відео-продукції порнографічного змісту особливо актуальне сьогодні, коли мова заходить про відсутність належного контролю над кіноіндустрією в Україні, неконтрольованої подачі інформації аудиторії різних вікових груп, що, в кінцевому рахунку, згубно позначається на формуванні морально-етичних цінностей людей.

ЛИТЕРАТУРА

1. Про захист суспільної моралі : Закон України від від 20.11.2003 р. // Відомості Верховної Ради України, 2004. – № 14. – Ст.192.

2. Критерії віднесення друкованої, аудіовізуальної, електронної та іншої продукції, а також переданих та отриманих по комунікаційних лініях повідомлень та матеріалів до продукції порнографічного характеру / [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.moral.gov.ua/documents/25/>

3. О неотложных мерах по усилению моральности в обществе и утверждения здорового образа жизни : Указ Президента Украины от 14 мая 2003 года.